

De tidligere danske besiddelser

På ovenstående verdenskort er de tidligere danske besiddelser markeret med grøn farve. Nogle af besiddelserne er svære at se på kortet, da områderne er meget små. Ved danske besiddelser forstås lande, landsdele og steder, der i en længere tid efter 1500-tallet har haft tilknytning til Kongeriget Danmark.

Danmark var tidligere en stor sømagt og den danske orlogsflåde, der officielt blev skabt i 1510 under kong Hans og blev verdens første flåde, var i en periode verdens tredjestørste orlogsflåde.

Danmarks handelsflåde skabtes til handel ad søvejen. Først i Europa og fra 1600-tallet i andre verdensdele; dog ikke i samme omfang som England, Spanien, Portugal, Nederlandene og Frankrig.

Besiddelserne skabte den florissante handelsperiode fra 1778 til 1807, der hang sammen med Danmarks neutralitetspolitik under revolutionskrigenes og reformernes betydning for Europas økonomi.

De danske besiddelser skyldes handelsflåden, orlogsflåden og statens samt handelskompagniernes handelsinteresser. Orlogsflådens skibe blev brugt til at yde handelsflåden konvoj. Besiddelserne opstod ved krige, mageskifter, unioner, erobringer, kolonisering, retshævdelse samt fredsforhandlinger. På de næste sider er der en kort beskrivelse af besiddelserne og lodsaktiviteterne.

Trankebar i Indien var dansk fra 1620 til 1845. Her ses fortet Dansborg og byens etniske kvarterer.

Skiftet fra sejlskibe til dampskibe kan aflæses af Danmarks Rederiforenings historie, da foreningen blev stiftet af ni fremsynede redere i 1884 under navnet Dampskibsrederi-Foreningen. For datidens søfart blev skabt af fortidens sejlskibe til fjerne lande. Og nogle steder var der behov for lodsning.

I dag omfatter den danske handelsflåde over 2000 skibe med over 64 millioner bruttoton. Søfartseksporten er på knap 200 milliarder kr., og danske rederier beskæftiger omkring 23.000 personer. Der er over 100 rederier i Danmark, som transporterer ca. 25% af den danske eksport. Mere end 2/3 af rederiernes aktiviteter finder sted uden for Europa. Danmark har i dag verdens femtestørste handelsflåde trods landets beskedne størrelse.

Nutidens skibe lægger til i havne, der er indrettet til skibsfart. Fortidens skibsfart til danske besiddelser skete i sejlskibe, der ankrede op ud for kysten og omlastede og lossede gods i små både, som sejlede frem og tilbage mellem skibet og kysten. Enkelte steder kunne lægges til ved naturhavne. Kun større byer og enkelte steder havde egentlige havne. Flere af de oversøiske besiddelser havde kendtmænd. Lodser fandtes kun på steder med vanskelige besejlingsforhold og mange skibsanløb.

De danske besiddelser skabtes ad søvejen. Næsten alle besiddelser er afstået i dag.

Norge Rigsfællesskabet mellem Danmark og Norge varede fra 1536 til 1814, hvor Norge blev afstået til den svenske konge og dermed forlod rigsfællesskabet. Norge havde en række ladesteder, dvs. havne og strandpladser, der havde ret til eksport af bl.a. træ og jern og til at drive købmandshandel. Litografiet til venstre er fra Kristiansund omkring 1840. De danskoprettede ladesteder var: Arendal, Langesund, Lillesand, Risør, Sandefjord, Son, Ålesund, Strømså, Asgårdstrand, Sarpsborg, Frederiksstad, Moss, Sarpsborg, Kongsvinger, Gjøvik, Lillehammer, Sandnes,

Drammen, Hønefoss, Kongsberg, Holmsbu, Holmestrand, Horten, Grimstad, Brevik, Kragerø, Notodden, Posgrunn, Skien, Tvedestrand, Stavanger, Kristiansand, Mandal, Kopervik, Hvitsten, Hølen, Haugesund, Skudesneshavn, Farsund, Halden, Sogndalstrans, Bragenes, Drøbak, Egersund, Flekkefjord, Hamar, Kristiansund, Bergen og Oslo.

Al administration af Norge, også af lodsvæsenet, skete i København skønt den norske handelsflåde og dens lastevne var større end den danske handelsflåde.

Et eksempel på den danske udnyttelse af norsk lodsviden er denne lodsboat, der er bygget på et norsk bådeværft. Lodsbooten blev bestilt af overlods Poul Løwenørn i 1800 til lodsning i det nordlige Kattegat ud for Vendsyssel.

Admiralitet- og Commissariats Collegiet, oprettet ved enevældens indførelse i 1660, fik ansvaret for de norske lodsregler og eksaminationen af de norske lodser.

De norske lodser og lodsboade er bl.a. omtalt i nedenstående litteratur og blev hjulpet af Søkartarkivets søkort:

Einar Chr. Erlingsen: Los ved Færder, 2011.

Einar Chr. Erlingsen: Red Los på Hvasser, 2012.

Jan W. Krohn-Holm: Losvesenet i Norge i 250 år, 1975.

Harald Olsen: Trekk fra losvesenets historie i Rogaland,

Harald Olsen: Trekk fra losvesenets historie i Rogaland, de to bøger om lodsvæsenet er udgivet i del I og del II.

Harald Olsen: Loser og losning i Tanganger, 1980.

H.G. Garde: Efterretninger om den danske og norske Søemagt. 1833.

T.K.Olafsen: Litt om losvesenet omkring Oslofjorden i gamle dage, 1962.

Poul Løwenørn: 7 hefter om den norske kyst udgivet i perioden fra 1791 til 1813 af Søkartarkivet.

Første hefte: Oplysende Beretning for de Søfarende til det Specielle Kaart over den norske kyst,

1791. Andet hefte: Christiansund til Stadtland, 1813. Tredje hefte: Stadtland til Blomøe, 1795 samt

en senere udgave af heftet om Stadtland til Blomøe, 1806. Fjerde hefte: Herløe- og Gieltefjorden

samt Bergen til Stavanger, 1798, 1803 og 1806. Femte hefte: Jederen til Christiansand, 1803. Sjette

hefte: Christiansand til Laugesunds Fjord, 1801 og 1811. Syvende hefte: Jomfrueland, Langesund

Fjord og Christiana Fjord, 1803 og 1812.

Carl Fr. Diriks: Om de forskjellige Slags Baade i Norge, 1863.

Johannes Elgvin: Den norske fiskebåt og landsregattaen i Stavanger, 1868.

Gøthe Gøthesen: Norske båter, 1977.

Andreas Madsen: Båtbygging på Hvaler i eldre tid, 1934.

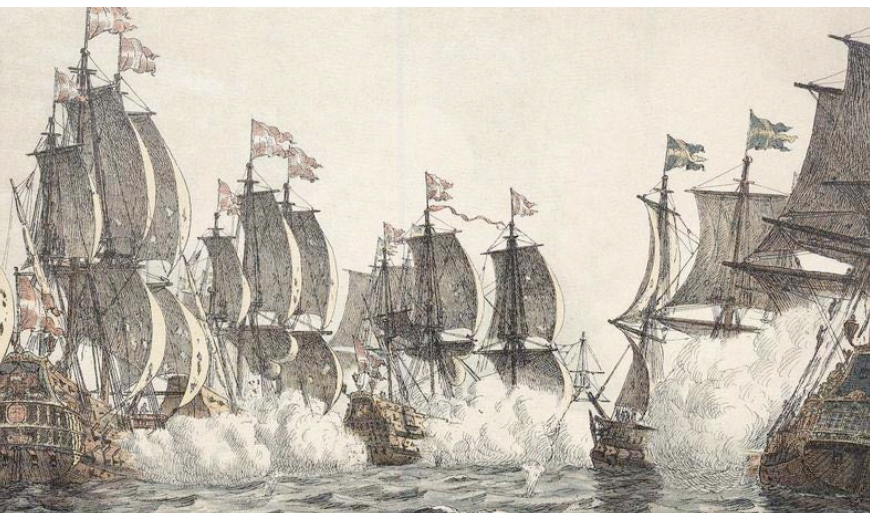
Ingjald Mehus: Litt om båtbygging i Rogaland, 1957.

Niels Eriksen Ramskjær: Båtbyggeriet i Narvika, 1977.

Paul Hjelm-Hansen: Den norske Søret, 1862.

Efter Napoleonskrigenes afslutning i 1814 måtte Danmark afstå Norge til kongen af Sverige. Formelt som en selvstændig stat; kun kongemagten og udenrigspolitikken var fælles for de to lande.

Bohuslen, Halland, Skåne, Blekinge, Hven, Gotland og Bornholm

Der har været flere krige mellem Danmark og Sverige. Fra Den Nordiske Syv-årskrig (1563-1570) og frem til Store Nordiske Krig (1700-1720).

Fra den sidste halvdel af 1500-tallet havde Sverige en stærk flåde, og en væsentlig del af de to landes krige handlede om sømagten i Østersøen.

Men det var slaget på reden 2. april i 1801 i København mellem den britiske flåde og den dansk-norske flåde samt den engelske erobring af flåden og handelskibe i 1807 samt revolutionskrigene og Napoleonskrigene, der aflivede Danmarks rolle som europæisk sømagt. For i de altomfattende krige mellem de europæiske stormagter blev det ikke længere muligt at opretholde Danmarks neutralitet. For den havde været forudsætningen for den danske handelsflådes sejlads.

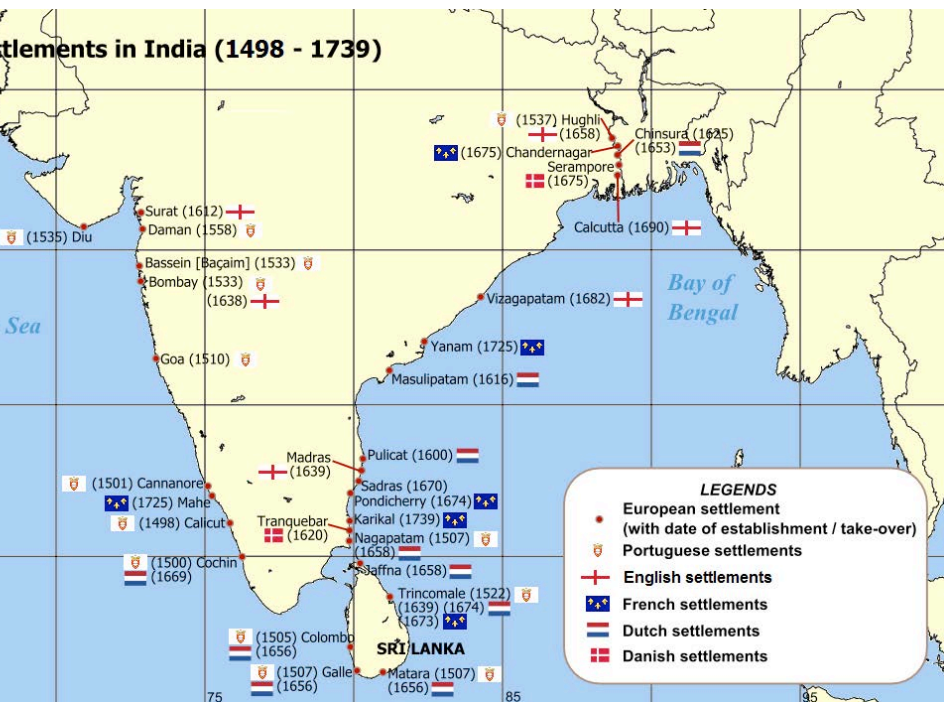

Skåne, Halland, Blekinge og øen Hven var danske og indgik i Rigsfællesskabet mellem tvillingriget Danmark og Norge indtil 1658. Bohuslen hørte til Norge indtil 1814, hvor Danmark måtte afstå Norge. Mens hele Sveriges vestkyst var i dansk og norsk besiddelse, havde Danmarks orlogsflåde og handelsflåde sejlet langs den svenske vestkyst til Norge. Da vi mistede Skåne, Halland og Blekinge i 1658, måtte sejlrueten til Norge forlægges til Jyllands østkyst. Den geografisk meget længere sejlroute mellem tvillingriget skabte en meget vanskelig militær- og handelsmæssig situation for Rigsfællesskabet. Ved Brømsebrofreden i 1645 blev Halland pantsat for 30 år til Sverige, mens Gotland og Øland blev afgivet til Sverige. 13 år senere blev Halland, Skåne, Hven, Blekinge og Bohuslen afstået til Sverige ved Roskildefreden i 1658.

Slesvig-Holsten

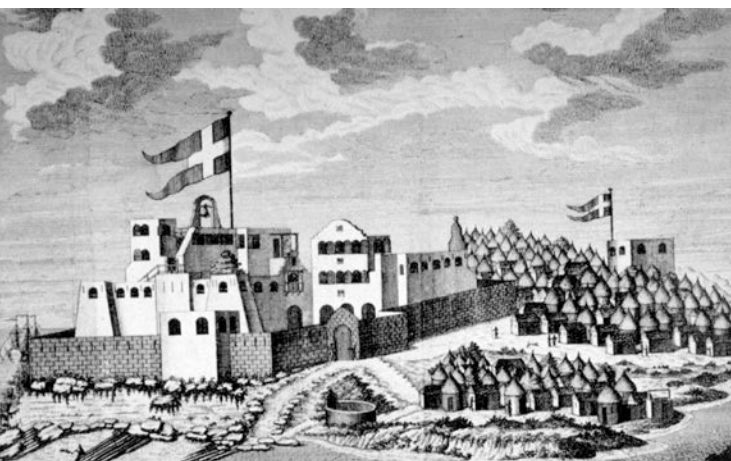
Grænsen mellem Slesvig og Danmark lå i århundreder ved Ejderen. I 1864 blev grænsen rykket til Kongeåen, men fik den nuværende grænse ved genforeningen i 1920. I slaget ved Helgoland i 1864 måtte en østrigsk- preussisk eskadre flygte. Krigen endte med, at Danmark afstod Slesvig, Holsten og Lauenborg til Tyskland i 1864. Lodserierne i Slesvig og Holsten beskrives i menuen om lodserierne.

Indien

Kortet viser alle de portugisiske, engelske, franske, hollandske og danske besiddelser i Indien i perioden 1498-1739. De danske besiddelser var Trankebar og Serampore, altså kun 2 af de 27 europæiske besiddelser i Indien. Det var handelsvarer som silke, bomuldstøjer, nelliker, peber, kardemomme, kanel, sukker, tin, kobber, guld og farvestoffet indigo. For varerne var koloniens fundament. Der blev anlagt 6 forter og udnævnt danske guvernører i Indien fra 1620 til 1845. De indiske besiddelser blev solgt til Storbritannien i 1845.

Afrikas guldskyst

Guldskysten ved Guineabugten i Sydafrika blev danskejet af Det Vestindiske Kompagni i 1659. Området omfatter Guldskysten, hvor den danske slavehandel fik sit tyngdepunkt. Det kom senere under den danske krone, og der blev opført 8 forter. Her blev taget afrikanere til fange og de solgtes som slavegjorte i Dansk Vestindien. Forterne blev senere solgt enkeltvis til Storbritannien. Det sidste fort blev solgt i 1850. Guldskysten blev et selvstændigt land med navnet Ghana i 1957.

De Vestindiske Øer

De Vestindiske øer hed fra 1691 til 1917 Dansk Vestindien. USA købte øerne af Danmark for 25 mio. dollar i 1917 og ændrede øernes navn til De Amerikanske Jomfruøer. Handelen skete, fordi Danmark fik et økonomisk underskud på øerne efter slaveriets ophævelse i 1848, og USA ville sikre sig mod, at øerne blev overtaget af tyskerne. Økonomien var baseret på sukkerproduktion dyrket af slavegjorte afrikanere og var baggrunden for de danske interesser i øerne. Vestindisk Kompagni købte St. Thomas i 1672 og St. John i 1694. Danmark købte St. Croix i 1733. Danske skibe transporterede fangerne fra Guldskysten til øerne samt råsukker, rom og andre varer til Danmark.

Lidt til venstre for hjørnet i det store billedudsnit ses en lodsboat med den røde lodsstribе i sejlet, og ifølge reglementet for kolonistyret for de vestindiske øer var lodsен også uniformeret.

Prospektet ovenfor er tegnet af H.G. Beenfelt i 1815. Billedet viser havnepladsen i Christiansted på St. Croix med 10 handelsskibe med danske flag på masterne samt en lodsboat i havnen. Rigsarkivet har arkivalierne om De Vestindiske Øers overlodseembede og lodsregnskaber fra 1700- og 1800-tallet. Arkivalierne om Danmarks besiddelse af øerne fylder ca. 1,5 km på arkivhylderne. 5 millioner sider af 8 millioner arkivaliesider i Rigsarkivet er skannet og fortæller om de danske besiddelser i næsten 250 år fra 1672. Arkivalierne blev optaget på UNESCOs liste over verdenskulturарv i 1997.

På prospektet ses de karakteristiske vestindiske bygninger, hvidklædte soldater, hvide mænd og sorte slaver. Øerne er et vidnesbyrd om et mørkt kapitel i danmarkshistorien, der sluttede i 1848 - året hvor slaverne blev frigivet på øerne. I løbet af knap 250 år blev 110.000 afrikanere taget til fange og sejlet til de Dansk-Vestindiske øer på 430 skibe under dansk flag og solgt som slaver i Vestindien.

Forudsætningerne for slaveriet og koloniseringen var baseret på en trekantshandel: Danske skibe transporterede de afrikanske fanger fra Guinea til øerne og fragtede sukker, rom, kaffe og kunsthåndværk til Danmark og sejlede med våben og andre handelsvarer til de afrikanske slavekyster.

De handelsskibe, der kun fragtede varer, sejlede ofte direkte fra Danmark til Vestindien, og hyppigst fra en dansk havn om foråret eller efteråret. Ruten gik gennem den engelske kanal. Nogle købte vin og friske forsyninger på Madeira, før en gunstig vind fra nordøstpassagen sendte skibet over til Vestindien. Her blev ladningen losset og skibet fik bl.a. råsukker, rom og kaffe om bord før hjemturen, der gik forbi Bermuda og videre over Atlanten med Golfstrømmen mod Danmark.

Sejlturen varede typisk 9 måneder: 3 måneder til udrejsen, 3 måneder i vestindiske havne og 3 måneder til hjemrejsen. Et sejlskib kunne normalt kun nå ét togt om året. Hovedparten af skibene hørte hjemme i København, men der var også skibe fra provinshavnene. Nogle skibe var fra søfartsbyer i dansk besiddelse, fx Altona i Holsten, Flensborg i Slesvig og Bergen i Norge. Skibene deltog bl.a. i handelen og søfarten på Vestindien i Danmarks blomstrende handelsperiode fra 1755 til 1807.

Nicobarerne

Danmark havde i 1755 opnået rettighederne til den indiske øgruppe Nicobarerne, der omfatter 19 øer i den bengalske bugt i det indiske ocean.

Da det ikke lykkedes at udnytte øgruppens handelsmuligheder på grund af befolkningens modstand, malaria og manglende dansk interesse for at udnytte rettighederne, blev Nicobarerne solgt til Storbritannien i 1869.

Island

Island blev i 1262 en provins i det norske monarki og en del af det danske monarki i 1380, hvor Island kom under dansk-norsk herredømme og under den danske konge og blev danskejet i 1814. I 1602 indførte Danmark et handelsmonopol på Island, der varede til 1786, hvor det blev lempe og helt ophævet i 1855. I 1904 fik Island hjemmestyre med hjemsted i Reykjavik. I 1918 blev Island en suveræn nation i personalunion med Danmark og med den danske konge som fælles statsoverhoved. Efter den tyske besættelse i 1940 af Danmark, hvor Storbritannien havde besat Island, erklærede Island sig som en republik i 1944, efter at Island havde indgået en forsvarsaftale med USA i de første år af Anden Verdenskrig.

Færøerne

Færøerne er en øgruppe bestående af 18 øer i Atlanterhavet mellem Norge og Island, som norske vikinger bosatte sig på i 800-tallet. I 1380 fulgte Færøerne med Norge ind under den danske krone, hvor de forblev sammen med Island og Grønland indtil 1814. I 1709 overtog kronen monopolhandelen på Færøerne, til den blev ophævet i 1856.

Efter ophævelsen blev eksporten, især af fisk, stærkt øget. Under besættelsen var Færøerne besat af Storbritannien. Hjemmestyret trådte i kraft i 1948. Fra 1950'erne har de danske subsidier betydet meget for moderniseringen af fiskeriet og opretholdelsen af Færøernes velfærdsstat.

Retsreglerne om lodsning på Færøerne er beskrevet på første side i menuen Myndigheder og lodserier.

Grønland

Grønland kom i dansk besiddelse i 1814 efter at Grønland havde været regeret af Rigsfællesskabet Danmark-Norge, der blev ophævet i 1814.

Ved ændringen af Grundloven i 1953 blev Grønlands status fra 1814 ophævet. Grønland blev sammen med Danmark en del af EF i 1973. Men efter en folkeafstemning i 1982 udtrådte Grønland af EF i 1985. Forinden havde Grønland fået hjemmestyre i 1979. Og i 2008 stemte grønlænderne for at flytte mere af den politiske magt samt flere beslutninger og interesser til det grønlandske selvstyre. Siden 2009 har Danmark fortsat haft ansvaret for udenrigsanliggender, forsvar, politi og det juridiske regelsæt og bidrager med et årligt bloktilskud til Grønland.

Den Kongelige Grønlandske Handel KGH havde fra 1774 til 1950 eneret på handel med Grønland. Fra dette år havde KGH alene forsyningspligt frem til 1986, hvor handelen blev overtaget af det grønlandske hjemmestyre. Den Kongelige Grønlandske Handel havde kontorer og pakhus på Christianshavn og ses til venstre på maleriet af N.J. Bredal malet i 1810. KGH opkøbte, bearbejdede og varetog eksport og videresalg af bl.a. fisk, skaldyr og sælskind og indførte og solgte europæiske varer i Grønland. KGH flyttede til Ålborg i 1972.

I dag sker person- og fragttransport med skibe til steder langs kysten, og der er havneanlæg i 16 byer og anløbsbroer samt fiskeribroer i 60 bygder i Grønland. Der kom lodspligt i 2017 for skibe med over 250 passagerer. Pligten varetages af Dan-Pilots datterselskab Greenland Pilot Service ApS.

Retsreglerne om lodsning i de grønlandske farvande er beskrevet på første side i menuen Myndigheder og lodserier.

